

Łódź, 04.05.2022 r.

mgr Małgorzata Krakowiak
Uniwersytet Łódzki
Wydział Nauk o Wychowaniu
Katedra Historii Wychowania i Pedagogiki
Zakład Historii Oświaty

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Tytuł pracy: Edukacja młodzieży w prasie społeczno-kulturalnej i pedagogicznej Królestwa Polskiego w latach 1905-1914

Autor pracy: Małgorzata Maria Krakowiak

Promotor pracy: dr hab. Aneta Bołdyrew, prof. UŁ

Praca doktorska z dziedziny nauki społecznej; dyscyplina naukowa: pedagogika

Słowa kluczowe: młodzież, edukacja, Królestwo Polskie, czasopiśmiennictwo pedagogiczne, prasa społeczno-kulturalna.

Adolescencja jako zjawisko społeczno-kulturowe nabrała znaczenia w XIX, a upowszechniła się w XX w. Współcześnie wiele dyscyplin naukowych zajmuje się tym jednym z charakterystycznych etapów w życiu człowieka, wykorzystując w tym celu różne koncepcje badawcze. W polskiej historiografii niewiele jest opracowań naukowych *stricto* o młodzieży, a temat ten w ujęciu pedagogiczno-historycznym jest istotny i wymaga szczegółowej analizy.

Przedmiotem badań niniejszej pracy jest publicystyczny obraz młodzieży, jej edukacji, etosu i roli społecznej w świetle prasy społeczno-kulturalnej i pedagogicznej w Królestwie Polskim w latach 1905-1914. Zasadniczy cel dysertacji spełni rekonstrukcja publicystycznego wizerunku kształcenia, wychowania, opieki i socjalizacji adolescentów w przededniu I wojny światowej oraz przedstawienie najważniejszych obszarów dyskusji medialnej o roli młodzieży w życiu społecznym. Opis sytuacji młodzieży oparto na analizie tekstów dziennikarskich z fachowych periodyków (na przykładzie czasopism pedagogicznych) i społeczno-kulturalnych.

Źródłem do badań medialnego obrazu młodzieży Królestwa Polskiego uczyniono prasę społeczno-kulturalną i pedagogiczną wychodzącą w latach 1905-1914. Regularną kwerendą

objęto 24 tygodniki, 4 dwutygodniki i 11 miesięczników, z uwzględnieniem kontynuacji tytułów i zmienności nazw. Spośród analizowanych periodyków wybrano teksty dotyczące określonych problemów badawczych. Materiał źródłowy podzielono na cztery działy: periodyki pedagogiczne, czasopisma społeczno-kulturalne, w tym pisma dla kobiet, tytuły dla włościan oraz periodyki ruchów odnowicielskich. W pracy wykorzystano czasopisma pozostające w zasobach bibliotek cyfrowych. Kwerendę stacjonarną prowadzono w Bibliotece Narodowej, Bibliotece Sejmowej, Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego, Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego, Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy, Bibliotece im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego.

Dysertacja ma charakter teoretyczny. Wykorzystanie do analiza czasopiśmiennictwa wymagało zastosowania odpowiedniej perspektywy badawczej, która uwzględniała szersze konteksty prasowych komunikatów – ideologie konkretnych periodyków, sprecyzowanie grupy odbiorców i nadawców. W niniejszej pracy przyjęto społeczną koncepcję historii wychowania, połączonej z innymi metodami historycznymi i prasoznawczymi. Wykorzystano następujące typy metody wyjaśniania historycznego: deskrypcyjny, strukturalny, kauzalny oraz metodę ustalania faktów historycznych z uwzględnieniem metody filologicznej (leksykalnej). W prowadzonej analizie pomocne były także metody prasoznawcze, w tym elementy analizy zawartości prasy.

Problematyka młodzieży i wieku dorastania na początku XX w. zyskiwała stałe miejsce w dyskusjach publicystycznych. Zaangażowanie adolescentów w życie społeczne, kulturalne i polityczne wywoływało wiele pytań publicystów o rolę i znaczenie młodego pokolenia w życiu społecznym. Zebrany materiał badawczy przedstawiono w układzie problemowym w sześciu rozdziałach. W pierwszym, mającym charakter wprowadzający, scharakteryzowano analizowane w pracy periodyki społeczno-kulturalne i pedagogiczne Królestwa Polskiego. Omówiono stan badań nad młodzieżą do I wojny światowej oraz perspektywy dalszych badań pedagogiczno-historycznych nad problemami młodego pokolenia prowadzonych w oparciu o czasopiśmiennictwo i inne kategorie źródeł historycznych.

Drugi rozdział prezentuje zagadnienia związane z dyskursem naukowym i publicystycznym dotyczącym młodzieży i dorastania. Opisano w nim poglądy przedstawicieli polskiej myśli pedagogicznej: Jana Władysława Dawida, Anieli Szycówny, Stanisława Karpowicza, Bolesława Prusa, Janusza Korczaka, Izabeli Moszczeńskiej, Cecylii Plater-Zyberkówny, Romany Pachuckiej, Teodory Męczkowskiej, Róży Centnerszwerowej. Wskazano, w jaki sposób publicyści konceptualizowali na początku XX w. pojęcia „młodzież”

i „dorastanie”. Omówiono opisywane w periodykach organizacje młodzieżowe, a także aktywność adolescentów w życiu polityczno-społecznym, kulturalnym i religijnym.

W trzecim rozdziale zaprezentowano publicystyczny obraz edukacji szkolnej młodzieży na poziomie średnim i wyższym. Omówiono poglądy publicystów na temat wychowawczego działania szkoły, mającego szczególne znaczenie w kształtowaniu postaw uczniów w okresie adolescencji. Ukazano opisywane w periodykach problemy szkolne młodzieży i trudności uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Przedstawiono także problematykę oświaty pozaszkolnej i działalność samokształceniową adolescentów. Wskazano opisywane w czasopiśmiennictwie formy instytucjonalnego wsparcia młodzieży zaniedbanej i ubogiej.

W rozdziale czwartym skoncentrowano się na omówieniu środowiska rodzinnego. Ukazano prezentowane na łamach prasy sfery oddziaływań wychowawczych rodziny, w tym wychowanie społeczno-moralne, patriotyczne, seksualne, religijne. Przybliżono przedstawiane w wypowiedziach publicystów wartości życia rodzinnego i międzypokoleniowe relacje w rodzinie.

Rozdział piąty dotyczy prezentowanego na łamach prasy obrazu czasu wolnego młodzieży. Uwzględniono w nim tematykę czytelnictwa młodego pokolenia oraz jego aktywności fizycznej. Opisano udział w wystawach, wykładach, odczytach, pokazach kinematograficznych i sztukach teatralnych. Wskazano poglądy pedagogów na temat wycieczek młodzieżowych i innych form aktywności adolescentów.

W ostatnim rozdziale scharakteryzowano zagrożenia wieku dorastania. Na podstawie artykułów prasowych przedstawiono problematykę spożywania alkoholu, niktynizmu, pornografii, prostytucji, „handlu żywym towarem”, samobójstw adolescentów. Omówiono opisywane w publicystyce problemy zdrowotno-higieniczne młodzieży. Do przedstawienia medialnego obrazu zagrożeń adolescentów wykorzystano prasowe przekazy konstatujące niebezpieczeństwa wśród młodego pokolenia i służące wywoływaniu „paniki moralnej”.

Niniejsza praca częściowo wypełnia lukę w literaturze naukowej o edukacji młodzieży i roli młodego pokolenia w kontekście historycznym. Dotyczy sytuacji adolescentów i sposobów mówienia o nich w przekazach medialnych w Królestwie Polskim, które na przełomie XIX i XX w. doświadczało najbardziej intensywnych przeobrażeń modernizacyjnych. Obraz młodzieży w publicystyce polskiej w przededniu odzyskania niepodległości dotychczas nie był przedmiotem badań ani pedagogów i historyków, ani literaturoznawców i prasoznawców.